

Perspektivy ekumenické práce u nás¹ [1964]

Po přehledu dosavadní práce, který mohl pracovat s nepochybnými fakty, a po zvážení nejvýznamnějších objasněných i dosud otevřených diskutovaných otázek, kde už bylo třeba se odvážit na méně jistou půdu hodnocení, připadá posléze mně úkol vydat se na cesty nejméně zajištěné. Jaké jsou příští cesty naší společné práce na tomto semináři? Jaké bude místo naší práce v celku ekumenického úsilí u nás? Jaké jsou perspektivy našeho ekumenického rozhovoru? Na všechny tyto otázky naprosto nedovedu podat uspokojivou odpověď; zůstanu při několika poznámkách, které budou mít spíše charakter výzvy k novému kritickému zamyšlení.

Nehodlám se především pokoušet najít to, co je nám společné, a doporučovat stavět naše společné perspektivy jen na tom. Mám totiž pochybnosti o tom, zda tím nejcennějším a nejperspektivnějším v celém ekumenickém rozhovoru je právě to, v čem nedošlo k odlišení, rozrůzněnosti a rozchodu. Orientovat se na to, co je nám všem společné, může mít a má svůj praktický význam, ale může postrádat právě perspektivu. Abych se snad vyjádřil přesněji: mám pochyby, zda budeme schopni učinit vůbec nějaký krok kupředu, jestliže se budeme orientovat jenom na to, co je nám v naší minulosti společné, resp. co z této společné minulosti dodnes přetrvává. Jsem přesvědčen, že to rozhodující a daleko nejvýznamnější pro celou ekumenu je naše společná budoucnost, tedy to, co tu ještě není, co nemáme za sebou, ale před sebou, co nespadá do oblasti principů a východisek, ale naopak do sfér neuchopených a dosud třeba ani nepojatých cílů, do sféry konců, do sféry toho, co představuje skutečnost nikoli danou, ale právě naopak „eschatologickou“. Jedině v tomto pohledu, v této perspektivě můžeme vyhlížet kupředu a zahájit rozhovor nejen mezi sebou, ale také se sekularizovanými programy dnešní společnosti a dokonce i s duchovními světy mimokřesťanskými. Ale to, co bude, tu nikterak ještě teď není (a v minulosti nebylo); nepřijde to také odnikud bez našeho přičinění, bez našeho úsilí a bez naší pomoci. Proto myslím, že to jsou především naše úkoly, které nám mají být, musí být a skutečně jsou společné. To nejvýznamnější, nejdůležitější teprve přijde, to teprve nastane; a teprve z této strany mohou být rozmanité cesty naší minulosti osvětleny pronikavým světlem, v němž se ukáže jejich smysl a cíl, jejich skutečná konvergence nebo naopak divergence.

To znamená pro naši příští práci, pro náš mnohostranný rozhovor přede vším jednu závažnou věc. Nemělo by nejmenšího smyslu a ani nejmenší naděje, kdybychom chtěli nějak potlačovat, redukovat zvláštnosti svého přístupu, svého pohledu, své tradice. Pravý opak je naším úkolem a naším programem. Je třeba formulovat vlastní pozice a vlastní myšlenky se vším

¹ Příspěvek přednesený zhruba v uvedeném znění na panelové diskusi, jíž byl dne 23. 9. 1964 zahájen druhý ročník ekumenického semináře v Jirchářích. Předcházely referáty V. Freie a J. Němce. Seminář se soustřeďuje na témata „mythus - víra - dějiny“.

důrazem a výrazností, rozvinout je v jejich plnosti a vyvozovat z nich i nejbližší důsledky. Současně však jde o naprostou otevřenost k stanovisku druhého. Výraznost ve vlastním myšlení nesmí znamenat a neznamená hluchost a slepotu ke všemu jinému, cizímu. Vždyť výraznosti vlastního pohledu nelze vůbec dosáhnout bez podobné výraznosti na druhé straně, na straně jiné, oponující myšlenky a koncepce. V rozhovoru si budeme k dosažení výraznosti pomáhat navzájem právě podržením svého důrazu a současně pozorností k důrazu partnera. Jsem si jist, že budoucnost ukáže, že to nejvzácnější a základní není v ploché průměrnosti nebo nějaké střední poloze, ale právě v bodech, v nichž se lišíme. Nic by nebylo zhoubnější a zcestnější, než kdybychom odhazovali všechny nové výhonky a kdybychom chtěli zůstat jen při tom, z čeho společně vycházíme. Kdybychom se ekumenicky orientovali na své společné počátky v minulosti, šli bychom zpět a nikoli kupředu.

Každý krok kupředu spočívá v tom, že se nové zformuje proti starému, že nové zevnitř prorazí ztvrdlou a zkamenělou vnější krustu a uskuteční se v nové podobě. Proto nesmíme hledat podobnosti a shody v našich krustách ať protestantských, ať katolických nebo jakýchkoli jiných, ale spíše vzájemný kontakt a porozumění v tom novém, co různým způsobem a za různých podmínek, byť i z rozmanitých principů a motivů, všechny tyto jednotlivé krusty zvnitřku rozráží a připravuje se k nové realizaci. Právě tato nová realizace už může být, má být a bude nám všem společná nebo alespoň mnohem více společná než naše dosavadní krusty. Vidím velkou naději ve skutečnosti, že v našem semináři došlo v obou minulých semestrech v řadě případů k překvapivému rozdělení názorových front napříč tradičním, dělení podle konfese. Samozřejmě, že k tomu nedošlo náhodou a nechtěně; měli jsme od samého počátku něco takového na mysli a pokoušeli jsme se tomu napomoci i výběrem témat a literatury, kterou jsme se zabývali. A přece všichni dobře víme, že k uskutečnění takového plánu nestačí jen záměr a vůle pořadatelů, ale že záleží mnoho také na zralosti situace a na dobré vůli všech, kteří se takové práce účastní. Proto jsme také s určitou úzkostí pozorovali v několika případech, jak jsme se v rozhovoru přiblížili po některých příspěvcích starým, tradičně rozmístěným hranicím a příkopům. Patří k našim velikým radostem, že se nám až dosud vždycky podařilo toto nebezpečí překonat. Také v budoucnosti musíme této věci věnovat svou bedlivou pozornost.

Budovali bychom si velmi špatnou perspektivu, kdybychom chtěli ve své rozhovoru pokračovat jen za nějakých předběžných podmínek, vylučující ty, kteří jim nevyhovují. To by potom nebyl dialog, ale pouhý monolog; v takovém případě bychom hovořili vlastně jenom sami se sebou. Univerzálnost křesťanského poselství, univerzálnost, s jakou evangelium oslovuje každého člověka bez rozdílu, je v příkrém rozporu se zatvrzelými pokusy o vytvoření a udržení pevně ohraničené a od ostatního světa a proti

němu vydělené tuhé ortodoxie. Proto musíme udělat všechno, abychom našli nebo vytvořili cestu k dialogu nejen s křesťany odlišného vyznání, ale i s židovskou synagogou a také se zcela mimokřesťanskými náboženskými okruhy. Jsem osobně přesvědčen, že na jednom z prvních míst stojí mezi našimi úkoly také rozhovor, dialog s marxistickými atheisty, ale i porozumivý rozhovor s průměrným atheistickým moderním člověkem, kterého v žádném případě nemůžeme pominout.

Ptáme-li se po perspektivách, ptáme se po budoucnosti. Už jsme si řekli, že o budoucnosti nelze uvažovat separátně, soukromě. Dnes je situace taková, že pro nás pro všechny, pro celý svět, pro všechno lidstvo je jenom jedna jediná budoucnost. Minulost máme různou: máme různé minulosti. Budoucnost však znamená konvergenci našich minulostí, konvergenci nikoliv automatickou, nýbrž jako výzvu pro nás a pro naši aktivitu, pro naše úsilí. Naše cesta k této společné budoucnosti se musí vyznačovat tím, že konverguje s ostatními cestami. To znamená, že příznakem skutečné cesty vpřed je tato sbíhavost, sbližování stanovisek. Ze zkušenosti víme, že stanoviska se sbližují především při společné práci, při společné praxi. Budoucnost ekumenických snah nezávisí proto na prvním místě v konfrontaci rozdílných pozic a stanovisek, ale v jejich použití, aplikaci, na společném díle. Společné dílo je především tam, kde existují základní, obecně závazné úkoly. Všimněme si, jak může tak základní věc, jako je úsilí o mír a o jeho zachování přivést nejen k jednomu stolu, ale dokonce často i k jednomu rozhodnutí a jednomu názoru strany, které se svými stanovisky hluboce liší.

Náš seminář má ovšem převážně, téměř výhradně teoretický, intelektuální charakter. Od samého počátku si musíme být dobře vědomi toho, že nepokrývá celý rozsah ekumenických úkolů a ekumenické problematiky. Je dokonce možno říci, že v jistém smyslu stojí naše práce do značné míry na okraji ekumenických snah a že by bez onoho velkého proudu v celém světě nebyla ani dost nožná nebo že by alespoň neměla žádnou obecnější platnost. V našich domácích poměrech je ovšem do jisté míry průkopnická; nikdy dosud nebyl takový seminář realizován, i když může navazovat na jisté zkušenosti, kterých bylo dosaženo již v období mezi oběma světovými válkami zejména v činnosti křesťanského studentského hnutí (AY; tehdy šlo ovšem jen o sporadické nebo osobní kontakty, nikoli o pracovní společenství na dobu celých semestrů a snad let). A přece je tato naše česká iniciativa nesena celosvětovým proudem, v němž naprosto nepřevažuje ani nevede aktivita našeho typu. A přece nemám za to, že by šlo o práci na vedlejší koleji. Jistě je tomu tak, že alespoň celosvětově musela ekumenická praxe předcházet ekumenické teorii. Bez teoretické, ideové, intelektuální práce se však ekumena nemůže obejít. Jestliže v našich českých a slovenských poměrech ekumenická práce není dost

rozvinuta i v terénu zaostává, je třeba si to kriticky uvědomovat a především dohánět. Nesmí to však být na závadu naší teoretické práci.

Významným teoretickým úkolem v tomto smyslu je, jak se domnívám, pokus o novou reflexi víry, totiž o takovou reflexi víry, která by byla i intelektuálně, teoreticky relevantní v dnešním duchovním ovzduší jak v naší společnosti, tak na celém světě. Už mnohokrát jsme o tom mluvili: historickými souvislostmi je dáno, že křesťanství jako dějinný jev vystoupilo v podobě náboženské, jako náboženství. Proto i reflexe víry byla dlouho reflexí náboženskou, theologickou. Jiná reflexe neexistovala. Dokonce i theologie, která z původně apologetických důvodů začala používat filosofických prvků a celých schémat myšlenkových struktur antického původu, podřizovala filosofické, metafysické struktury náboženským dominantám. Od té doby jsme vstoupili do významné éry přechodu, kdy náboženství ztrácí na významu a závažnosti, přestává a vlastně již přestalo plnit integrační, koordinační společenskou úlohu a stále více vstupuje na okraj života společnosti. Oheň, který třímalo a který kdysi vysoko plápolal, dohořel anebo dohořívá; nové ohně planou dnes už jinde. To není jen důsledek toho, že se náboženství vnitřně vysílilo a vyčerpalo, že strávilo své vnitřní zdroje a síly. Je to do velké míry tím, že se tu z jeho středu vymanil, emancipoval nový životní styl, nová životní orientace, která převzala to nejlepší a samotnému náboženství podlomila základy. Nebudu se o tom šířit, už jsme o tom hovořili. Výsledek je ten, že táž víra, která jakoby novým morálním vynálezem přeorientovala celé životní zaměření, celý život nejprve evropské, a jak dnes vidíme, v perspektivě veškeré lidské společnosti na celém světě, táž víra ve své původní reflexi ustrnula na vnějších myšlenkových formách, které jsou svázány se starým životním stylem, jež sama pomáhala podvrátit. Jedním z hlavních úkolů teoretického, intelektuálního úsilí všech křesťanů je tedy pokus o novou reflexi víry, o novou interpretaci jádra křesťanského poselství, o reflexi, která by byla na úrovni moderního myšlení, o reflexi - jak se domnívám - nenáboženskou, civilní, sekulární, která by něco znamenala pro moderně orientovaného člověka, která by ho dovedla oslovit a přesvědčit.

Úsilí o novou reflexi víry je nutností pro křesťana každého vyznání; v tom smyslu jde o úkol ekumenický. V tomto jeho ekumenickém charakteru tkví obrovská naděje. A přece to není naše největší naděje. Paralelně s náboženskou orientací ztrácela na pevnosti a nosnosti také vysloveně sekulární myšlenková, filosofická orientace tzv. metafysického myšlení. Aktivita moderního člověka ve všech nejrůznějších oborech života a práce se ocitla v analogické situaci, která se snad nejmarkantnějším způsobem projevuje ve vědě. Moderní sekularizovaný člověk se rovněž opozdil a opožďuje ve svém myšlení, ve své reflexi a stojí před stejně naléhavým úkolem, začít myslet nově, nemetafysicky. A tak vidíme, že ekumenický úkol společné reflexe víry („ko-reflexe“ víry) je vlastně úkolem univerzálním,

úkolem pro celé lidstvo. Vyplývá to ze samé povahy věci: když dospěje reflexe na jistou úroveň, nemůže být ničím méně než reflexí pro každého člověka, reflexí celého lidstva. Na počátku to bude nepochybně jen myšlení těch nejprogresivnějších, ale brzo se, jak věřím, prosadí ve své univerzálnosti. To je tedy veliká naděje a veliký program, na němž spolupracovat neznámá jen čest, ale především veliký závazek pro každého křesťansky věřícího intelektuálního pracovníka.

Jedinou cestou k uskutečnění oné konvergující koreflexe je rozhovor. Rozhovor znamená především spoléhání na sílu přesvědčivého argumentu, na spolehlivost kritičnosti, a důvěru v upřímnost a dobrou vůli partnera. V rozhovoru se vzdáváme ideologičnosti a podpírání argumentů z pozice síly – jakékoliv síly. Síly tradice, síly početní převahy, síly aparátu, síly postranních pomocných tlaků apod. Stálo by za to, přistoupit někdy k vážné, důkladné analýze skutečnosti rozhovoru. Jde nikoli o oslabování, zastírání různosti názorů a koncepcí, ale právě o jejich rozhovor, o jejich střetnutí na rovině dialogu. Dialog je dnes všesvětovou výzvou a začíná být všesvětovou skutečností. Myslím, že nám může být náš seminář dobrou školou, ale že může být i platným, byť skrovným příspěvkem ke skutečnému dialogu, jehož je stále víc zapotřebí. Vidím v tom přímo úkol, abychom se pokusili vytvořit takovou platformu, kde by spolu mohli hovořit nejen třeba katolíci s protestanty, ale také věřící křesťané s marxistickými atheisty. Snad dokážeme v tomto směru prospět své zemi alespoň malým krůčkem kupředu.